

О.М. Холодій,

логопед Черкаської міської дитячої лікарні

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Навчай, граючись!

Кожний, хто має маленьку дитину, мріє бачити її розумною, вихованою, сподівається, що вона буде мати багато друзів і професію до душі. Реалізація такого щасливого майбутнього залежить від багатьох чинників, зокрема від того, яким народилася дитя, чи були ускладнення під час вагітності матері, пологів, чи хворіло немовля у перший рік життя, врешті, який спосіб життя вели її батьки, чи свідомо ставляться вони до батьківства. Буває так, що на тлі пологових травм або вроджених патологій, у дітей через тяжке ураження центральної нервової системи матері у подальшому виникає дизартрія. Це порушення вимовної сторони мовлення, розлад усієї мовленнєвої діяльності. При дизартрії порушується не тільки звуковимовна майже усіх груп звуків, але і просодична сторона мовлення: голос, інтонація, темп, ритм. Питання «чи можна вилікувати дизартрію» турбує всіх батьків, чия дитина страждає від прояву цієї патології. Тому такого великого значення набуває рівень фахової підготовки медичних і педагогічних працівників. Запорука позитивного результату — унікальна програма корекції та складання індивідуальної програми терапії.

У статті хочу поділитися досвідом роботи з подолання порушень дизартрії у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. А зробити це можна з допомогою правильно підібраних ігор.

Переважає більшість дітей, які звертаються по допомогу до фахівців — це логопати, які страждають на стертую дизартрію. Мовлення дизартриків нерозбірливе, мало сприятливе для оточуючих, часто відповідає власним уявленням. Таким дітям притаманна моторна незграбність, як загальна, так і артикуляційна. Дитина не може диференціювати тонкі рухи язика, «обтяжує» виконання певної вправи додатковими одночасними рухами губами, язиком, нижньої щелепи, кивками голови, напруженнями м'язів обличчя. Досить часто у таких дітей знижена слухова увага, процес запам'ятовування уповільнений. Відтворення слів складної складової структури теж спотворене: при збігу приголосних звуки пропускаються, або навпаки добавляються, закінчення слів не договарюються. Порушені функції голосоведення, темпо ритмічного малюнку речення, інтонаційної виразності та просодичної сторони мовлення тільки ускладнюють розуміння мовлення дитини оточуючими.

Діти зі стертою дизартрією не завжди можуть керувати голосом: до кінця фрази він затихає, слова, що повторюються за логопедом, можуть звучати з писклявою інтонацією, або з назальним відтінком, часто малюють не керують голосовими модуляціями: говорять або гучно, або зовсім тихо.

Голос характеризується за силою, висотою та тембром звучання.

В нормі голос і у дівчаток, і у хлопчиків повинен бути низьким. Діти часто стараються (для мене це дорівнює напружуються), можна почути під час постановки, наприклад, звуку [P] різні варіанти:

- [HP] з назальним відтінком;
- [DP], [TP] з ударом по альвеолам;
- [PPP] дуже сильний, навіть в кінці слова, складу;

- [p] тихий, фрикативний, майже без участі голосу;
- [p] високої тональності.

Важливо не тільки поставити звук, але й ввести його в активне мовлення. Потрібно вчити дитину відрізняти високий та низький голос, тихий та гучний. Не різко «входити» в звук, а повільно, плавно, керувати голосом, адже речення має інтонацію, мелодію. Для цього необхідно навчити правильно користуватися мовленнєвим диханням, розподіляти його на всю фразу. **Пригадайте казочку «Їжачок в тумані» Сергія Козлова.**

Їжачок заснув, і уві сні йому здалося, що до нього завітав Ведмедик.	a-a-a....	Дитина промовляє пошепки, адже «ми не чуємо те, що нам сниться»
Їжачок прокинувся і голосно покликав свого друга Ведмедика в гості	A-A-A !	Дитина кричить
Їжачок та ведмедик п'ють чай і спокійно розмовляють, тому що немає потреби говорити гучно, і так всі все добречують.	A-a-a....	Дитина промовляє спокійним голосом, без напруження

У розвитку сили голосу допоможуть ігри «**Клубочки звуків**», «**Ведмедик і мишенятко**» (Галина Різник «Логопедичні таблиці. Органи мовлення. Артикуляція звуків.»)

Звичайно, попередньо треба провести роботу над голосними звуками, пояснити, що:

- ці звуки утворилися голосом (доторкнутися до гортані);
- при їх вимові немає перешкоди (ні зубки, ні язик, ні губки не заважають повітрю вільно виходити з рота);
- для кожного звука рот відкривається по-різному (для позначення звука використовують символи звуків з картону червоного кольору):

- А — велике коло,
- У — маленьке коло,
- Е — півкола,
- О — овал,
- И — прямокутник,
- І — усмішка.

Гра «Дуети» (з опорою на символи звуків)

Дівчатка-голосні звуки співають вдвох (дуетами): «АУ, АЕ, АО, АИ, АІ»:

- беззвучно,
- пошепки,
- тихо,
- гучно.

Гра «Хто більше назбирає намистинок?» (спочатку з опорою на символи звуків, а потім на букви)

На видиху дитина протяжно вимовляє: «АУ, АУЕ, АУЕА, АУЕАУ, АУЕАУЕ...» (букви намальовані на червоних кружечках - намистинках).

Гра «Фантазери»

Дитина змінює висоту голосу:

- «А я літаю на літаку: Е-е-Е-е!»
- «А я їду на поїзді: У-у-У-у!»
- «А я скачу на коні: І-і-І-і!»
- «А я мчу з гори: А-а-А-а!»
- «А я катаюся на хвильках: О-о-О-о!»

Важливо дати відчуття дитині, що є напруженням, в чому різниця між напруженням і розслабленням. Прощу підняти вгору руки, стиснуті в кулачки. Тримати їх так довго, як тільки можна. Потім опустити руки на коліна, відчуття розслаблення. Дитина відчуває біль при напруженні та приємне тепло при розслабленні. Часто прощу дитину на занятті не старатися (маю на увазі не напружуватися).

Заняття проводжу у невимушеній обстановці. Для цього величезну роль відводжу грі, враховуючи настрій та вподобання дитини.

Давно підмітила, що у дітей, в яких недостатньо сформовано сприймання ритмічного малюнку мовлення, корекційна робота по постановці правильної звукомови потребує більшого часу.

Та й прискорений або уповільнений темп не сприяє кращому розумінню оточуючими висловлювання дитини. Тим самим обмежується спілкування дитини як з однолітками, так і з дорослими.

До системи логопедичної допомоги дитини з розвитку та корекції темпоритмічного оформлення мовлення обов'язково включаю завдання та вправи, які допомагають з'ясувати рівень порушення просодичних компонентів та сприяють розвитку мелодики, інтонаційної виразності, ритму та темпу мовлення.

Чи помічали ви, що дитина не може інтонаційно передати рух машини?

- «PPPPPP...» - машина рухається по трасі. Мотор працює впевнено, гуде гучно.
- «PPP. PPP. PPP.» - так їде автобус, зупиняється на зупинках.
- «PPPrppPPPrppPPPrpp...» - машина їде з поворотами праворуч, ліворуч.
- «Prrrrrrrrrrrr...» - «веде» машину дитина, не модулюючи голос.

Формуванню інтонаційної виразності та просодичної сторони мовлення передують ритмічні вправи. Вони сприяють засвоєнню наголосу слова та логічного наголосу висловлювання, відтворення темпу і ритму мовлення в цілому.

Гра «Роби, як я!» (можна плескати в долоні, стрибати, стукати по столу, відтворюючи ритм)

Мама – зайчиха вчить зайченя стрибати: І-І, І-І, ІІ-ІІ, ІІ-ІІ...

Гра «Хто швидше стрибає?» (використовуються іграшки)

Білочка та Зайчик викидають кубик і стрибають стільки разів, скільки випаде крапок на кубіку.

Гра «Велике прання»

Перед грою варто домовитися, що гучний звук – це, наприклад, футболка, а тихий – шорти.

В іграшкову пральну машину кидаємо одяг. Відбиваємо ритм: гучно – тихо-гучно – тихо. Після «циклу прання» дитина розвішує одяг на мотузці:

- футболка – шорти – футболка – шорти;
- плаття – плаття – футболка – плаття – плаття – футболка;
- шорти – штани – штани – шорти – штани – штани тощо.

«Одяг» можна вирізати з кольорового фетру, до мотузки його можна кріпити маленькими кольоровими прищіпками (продаються в канцтоварах).

Ця гра завжди викликає великий інтерес: дитина має можливість на занятті погратися, зняти напруження, а логопед з впевненістю може сказати, як швидко буде виправлятися мовлення. Якщо помилок під час гри дитина не допускає, то і постановка звуків, і введення їх у мовлення будуть проходити швидко. Якщо ж завдання

дається важко, то роботу з формування фонематичного сприймання необхідно проводити ретельно на кожному занятті.

Гра «Кольоровий паркан»

Дитині пропоную намалювати паркан з різнокольорових «дошок», чергуючи кольори.

Дитині пропоную намалювати паркан з «дошок» різної висоти у певній послідовності.

Гра «Пішли гуляти!»

Іжачок кличе друзів (Білочку, Зайчика, Сову, Лисичку) гуляти. Треба поплескати, постукати, потупати кількість разів відповідно до цифри на будиночку тваринки.

Гра «Відгадай, хто прийшов»

Навколо дитини звірята: зайчик (І-І), білочка (І-І-І), черепаха (І-І-І-І), вовк (І).

Логопед плескає в долоні стільки раз, скільки складів у слові, а дитина відгадує тваринку, яка завітала на заняття.

Після того, як дитина засвоїла ці вправи, переходимо до роботи над складами.

Завдання «Відлуння»

Діти повторюють за логопедом:

- Та-та, та-та, та-та-та, та-та-та.
- Та-то, та-то, та-то-то, та-та-то.
- Та-та-Та, та-Та-та, Та-Та-та, та-та-Та.
- Та-та-Та-та-Та-та-Та-та-Та-та.

Завдання «Нагодуй птахів»

Логопед відстукує ритм по столу, а дитина повторює:

- Курочка знайшла черв'яка: «Ко! Ко-Ко!» - кличе курчат (І, І-І)
- Прибігли курчата: «Пі-пі-пі! Пі-пі! Пі-пі-пі-пі!» (І-І І-І І-І-І)

Завдання «Візерунок»

З мозаїки викласти візерунок, попередньо домовитись, що червоний колір – дзвіночок дзвенить, зелений – свисток свистить, синій – барабан стукає.

Логопед «грає на музичних інструментах», а дитина викладає візерунок. Так формується слухо-моторна координація, слухова увага, ритм мовлення.

Серед дітей з порушеннями мовлення зустрічаються такі, у яких темп мовлення прискорений, або, що буває рідше, уповільнений.

«Поспішайки» тільки починають говорити, а слова «наповзають» одне на одне, зрозуміти їх дуже складно.

Діти, у яких темп мовлення уповільнений, складають враження людини невпевненої, іноді їх мовлення скандоване, схоже на мовлення «роботів».

І у тих, і у інших, страждає інтонаційна виразність, логічний наголос.

Завжди весело проходить гра «Дорослий - малий».

Великі ноги йдуть по дорозі: «Туп! Туп! Туп!»

Маленькі ніжки дрібтять по доріжці: «Туп – туп – туп – туп – туп – туп!»

Гра «Два коня»

Два коники разом вирішили прогулятися. Молоденький коник швидко цокає підковами (швидко клацанням язиком), а старий кінь їде поважно, повільно переставляючи ноги (дитина повільно клацає язиком).

Мета логопеда не тільки навчити дитину правильно вимовляти звуки, а й користуватися ними у власному активному мовленні. Під час роботи над реченням, у підготовці дитини до складання розповіді, переказу, велике значення має оволодіння правильною мовленнєвою інтонацією.

Гра «Скажи ствердно»

Логопед:	Дитина:
Тамара Петрівна на базар пішла?	Тамара Петрівна на базар пішла.
Вірочку маленьку з собою взяла?	Вірочку маленьку з собою взяла.
Гарбуз, помідори, огірки купила?	Гарбуз, помідори, огірки купила.
Морозивом Вірочку пригощала?	Морозивом Вірочку пригощала.

Успішне оволодіння навичками грамотного письма та читання неможливе без вчасного формування складової структури слова.

При порушеннях складової структури слова може спотворюватися порядок складів, скорочуватися, або добавлятися їх кількість, замінятися одні приголосні іншими. Доведено вплив особливостей розвитку немовних процесів (оптико-просторової орієнтації, ритмічної та динамічної організації рухів, здатності до серійно-послідовної обробки інформації) на розвиток мовлення в цілому.

Вправи з розвитку фонематичного аналізу та синтезу, оволодіння граматичними категоріями, вміння орієнтуватися в просторі повинні обов'язково включатися в заняття.

Вправа «Сонечко та промінці»

З кольорового паперу вирізаю круг та смужки різної довжини (сонечко з промінцями). Дитині пояснюю, що наше мовлення складається зі слів. Вони можуть бути короткими та довгими, як промінці сонечка. Коли сонечко пригріває – це довгий промінець, світить та не гріє – короткий. Викладаємо сонечко, попередньо визначаючи, довге чи коротке слово позначає промінець. Легше вдається порівнювати слова двоскладові та чотирискладові з відкритими складами: со-ва; че-ре-па-ха. Коли дитина засвоїть цей поділ на склади, використовую слова односкладові та дво-, трискладові із закритими складами. Наприклад, суп – те-ле-фон.

Прийнято супроводжувати розподіл слів на склади оплесками в долоні, але я вчу дітей робити це, приставляючи долоню однієї руки зовнішньою стороною до підборіддя, а другою рукою викидати пальці, рахуючи, скільки раз відкривався рот.

Постановка звуків є чи не найважливішим аспектом корекційної роботи. Головна мета – прийти до позитивного результату коротким шляхом. Звісно, чарівної палички в логопеда немає, тому слід ретельно вивчити можливості дитини.

Як рухаються губи, чи піднімається язик вгору, чи керує дитина рухами язика (може зробити його вузьким, як «голочка», широким, немов «млинчик»), чи сформований мовленнєвий видих, – все це не повинно бути поза увагою фахівця.

КОЖНА ДИТИНА НЕПОВТОРНА! Завдання логопеда – помітити особливості, розвинути ті якості, які сформовані недостатньо опосередковано, не обтяжуючи роботу менторськими вказівками. Захоплюються заняттям і логопед, і дитина, якщо на занятті присутня сюжетна лінія, гра. Ці ігри не можуть бути довгими, це радше ігрове завдання, гра-актуалізація опорних знань, мета яких спонукати дитину зробити рухи органами артикуляційного апарату правильно відповідно до мети довільно, не перенавантажуючи тренуваннями, вправами, завданнями.

Процес роботи над звуками традиційний:

- виклик звука за наслідуванням/постановка звуку механічна;

- введення звука в склади (інколи легше вводити в обернені; буває, що ставлю спочатку м'який приголосний, а потім твердий);

- робота на рівні слова, речення, тексту;

- введення у власне активне мовлення.

На кожному етапі прагну розвинути творчі якості дитини: уявлення, фантазію, спираюся на життєвий досвід малюка.

Важливо притримуватись принципу від простого до складного, але бувають випадки, коли з завданням, яке плануєш виконати через кілька занять, дитина справляється вже зараз. В таких випадках дозволяю собі «перескочити» через етапи роботи і йти далі. Пам'ятаймо: кожна дитина індивідуальна!

Засвоєння артикуляційних навичок повинно відбуватися на усвідомленні знань про органи артикуляції, артикуляційні уклади та кінестетичних відчуттях.

Не можна недооцінювати і слуховий контроль. На допомогу у формуванні фонематичного сприймання використовую іграшки та казкових персонажів: Незнайку, який при вимові помиляється, Тигренятко, яке сумувало, бо не вміло ричати тощо. Фантазія логопеда не має меж!

Вправ артикуляційної гімнастики безліч. Використовую такі комплекси при постановці звуків, вибираючи їх за доцільністю:

Звук С	«Паркан» - «Трубочка» «Паркан» - «Бублик» «Паркан» - «Вікно» «Вікно» - «Міст» - «Лопата» «Накажемо язичок» (губами. зубами) «М'ясорубка» «Почистимо зубки» «Підметемо підлогу» «Пляшечка» (дути на кінчик язика в маленьку пляшечку спочатку на плаский язик, потім язик за нижніми зубами)
Звук Ш	«Паркан» - «Вікно» «Паркан» - «Бублик» «Паркан» - «Вікно» - «Міст» «Паркан» - «Вікно» - «Міст» - «Лопата» «Паркан» - «Вікно» - «Міст» - «Парус» «Гойдалка» (спочатку широко відкритий рот, потім за верхні та за нижні зубки) «Паркан» - «Вікно» - «Міст» - «Лопата» - «Лопата копає» «Смачне варення» «Чашечка» (спочатку зовні, потім за зубками) «Фокус» «Маляр» (спочатку рух тільки язика по верхньому піднебінню, потім додати «вітер»- повітря, що видихаємо)
Звук Л	«Паркан» - «Вікно» «Паркан» - «Вікно» - «Міст» «Смачне варення» «Смачне варення» та одночасно промовляти «А» на твердій атаці. «Літак летить» (І – «хмарка». «А» - сонечко) «Парус» «Смачне варення» - «Чашечка» «Гойдалка» «Гойдалка» та одночасно промовляти «А» «Паркан» - «Вікно» - «Міст» - «Лопата» - «Лопата копає»
Звук Р	«Паркан» - «Вікно» «Паркан» - «Вікно» - «Міст» «Смачне варення» «Парус» «Гойдалка» «Паркан» - «Вікно» - «Міст» - «Лопата» - «Лопата копає» «Дятел» (д-д-д...) «Мотоцикл» (д-н-д-н....) + «вітер» (видих)

У важких випадках допомагають комплекси артикуляційних вправ. До прикладу:

а) профілактика виникнення контрактур (обмеження рухів):

- піднімаємо та опускаємо нижню щелепу(повільно; з опором)
- раз, два – спокійне положення нижньої щелепи.
- три – видвигаємо щелепу вперед (без нажиму язиком, з сильним нажимом).

При русі щелепи вперед – вдих, при закриванні рота – видих (С-С-С-С..).

Я думаю, що не викликає сумнівів думка про те, що процес формування мовлення кожної дитини є індивідуальним. Ця своєрідність зумовлена наявністю неоднорідної картини нервово-психічної діяльності.

В своїй діяльності логопеду необхідно враховувати особливості розвитку дітей з порушеннями мовлення і в кожному конкретному випадку прагнути обирати найбільш раціональні форми організації роботи.

Діти, які мають складні мовленнєві порушення (стерту дизартрію, загальне недорозвинення мовлення), дуже швидко втомлюються та виснажуються, у них відмічається нестійка увага, її низький обсяг, труднощі при переключенні. Нервові імпульси, які беруть участь у побудові мовленнєвої програми, слабкі і нетривалі.

Обираючи форми логокорекційної роботи, досягаючи поставленої мети - навчити дитину говорити правильно, пам'ятаю: «Навчай, граючись!». Якщо процес засвоєння складного матеріалу є цікавим та радісним, то і результат кропіткої роботи буде швидким і стійким.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене / За ред.. М.К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010.
2. Рібцун Ю.В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2016.
3. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Тернопіль : Мандрівець, 2014.
4. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків : Вид. група «Основа», 2013.
5. Рібцун Ю. В. У країні Веселкових звуків. Альбом учителя-логопеда. У 2 частинах. Харків : Видавнича група «Основа», 2020
6. Буденная Т.В. Логопедична гімнастика: методичний посібник. СПб: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2001.

Л.І. Чернова,

директорка, учителька початкових класів Закладу загальної середньої освіти I-III ступенів с. Драбове-Барятинське Драбівської селищної ради Черкаської області

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – КРАЇНИ ВЗАЄМОПОВАГИ І РІВНОПРАВНОСТІ РОЗРОБКА УРОКУ - КВЕСТУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ. 4 КЛАС.

«Ми для Європи – Європа для нас...»

Мета уроку:

Формувати ключові компетентності:

- **уміння вчитися** – викликати інтерес до навчання, формувати почуття відповідальності за виконане завдання, готовність самостійно працювати, мати власну думку, обґрунтовувати її;
- **соціальна** – вчити налагоджувати взаємодію з іншими дітьми, працювати за правилами у команді;
- **громадянська** – розвивати критичне мислення, навички приймати правильне рішення, виявляти громадянську позицію у ставленні до людей та самого себе;
- **загальнокультурна** – вчити толерантності, мовленнєвій культурі;
- **інформаційно-комунікативна** – вдосконалювати вміння добувати, осмислювати, аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел, здійснювати комунікацію у групі та колективі;
- **формувати предметні компетентності:**
- **навчальна** – поглибити знання учнів про країни Європи, які входять до складу ЄС, підкреслити приналежність нашої держави до Європейської сім'ї народів і безпечність її європейського вибору в майбутньому;
- **розвивальна** – розвивати громадянську позицію, причетність до європейських цінностей, пізнавальну активність, логічне мислення ;
- **виховна** – виховувати повагу до національних, духовних, культурних надбань європейських народів, свідомого громадянина України та Європи.

Особливості проведення уроку: урок розроблений з використанням стратегії критичного мислення «РАФТ».

Обладнання: мультимедійна презентація до уроку, Державний Прапор України, Прапор Євросоюзу, карта Європи та України, маршрутний лист.

Тип уроку: урок - квест

Хід уроку

Діти заходять до класної кімнати, сідають за парти.

I. Організаційний момент

Гра «Клубочок компліментів» (діти говорять один одному гарні компліменти)

Привітання вчителя

Є багато країн на землі, в них - озера, річки і долини.

Є країни великі й малі, а найкраща - завжди Батьківщина.

II. Колективне визначення теми й мети уроку

Вчитель. Тему уроку вам допоможуть відгадати віршовані слова

Куточків різних на землі багато .

Європа серед них – найкраща над усім,

Бо саме тут ми маємо зростати.

Європа – наш великий спільний дім!

Тож в який куточок світу ми сьогодні відправимося?

Правильно! Давайте розпочнемо урок-квест «Європейський Союз – країни взаємоповаги і рівноправності».

1. Мозковий штурм «Квест – це...»

Вчитель. Квест, як відомо, - це командна гра-пригода.

Що очікуєте від такого уроку?

Якими будете сьогодні на уроці?

К – кмітливими,

В- веселими,

Е – енергійними,

С – старанними,

Т – творчими .